

GÁLL ERNŐ

A ROMÁNIAISÁG SZOCIOLÓGIAI ALAPVETÉSE

Tanulmánykötetében (*Cercetări sociologice, 1938—1971. București, 1971*) Miron Constantinescu több mint három évtizedes társadalomtudományi munkásságának eredményeiből kínál válogatást. Kétségtelenül nagy értékű könyv került az olvasó kezébe, olyan mű, amely nem csupán a szerző műhelyébe enged bepillantást, hanem *reprezentatív képet* nyújt szociológiánkról. Miron Constantinescut ugyanis a történelmi materializmus jegyében fogant, felszabadulás előtti társadalomkutatás egyik kiemelkedő művelőjeként tartjuk számon, ma pedig — a tudományszervezésben is szerzett érdemei folytán — az ő nevéhez fűződik a korszerű szociológia gyors és biztató fellendülése a IX. kongresszus után. (E vonatkozásban jellemző és meggondolkoztató párhuzam vonható meg a kutató és a tudományág ellentmondásokon, buktatókon átvezető, felfelé ívelő pályája között.)

Az egységes koncepcióról tanúszkodó testes kötet különleges jelentőségét abban látom, hogy bemutatja a *román marxista szociológiai iskola* kialakulását és fejlődését; feltárja előzményeit, szakaszait és a kutatás fő irányait a párt közvetítette társadalmi rendelésnek megfelelően.

A jeles történészként is elismert szerző — érthető módon — megkülönböztetett figyelmet szentel a hagyományoknak. Valamely nép szociológiai gondolkodása — véleménye szerint — nem csupán a közvetlen jelen szükségleteire adott válaszokból tevődik össze. E jelenség az előző századok örökségének folytatása is. Ezért utal ismételtelen olyan politikusokra, gondolkodókra és tudósokra, mint Nicolae Bălcescu, Simion Bărnuțiu, Ion Ionescu de la Brad és Dionisie Pop-Mârțian, akiket elődökként méltat; a szociológia úttörőiként említi viszont P. S. Aureliant, A. D. Xenopolt, C. Dumitrescu-Iași-t, Radu Rosettit és másokat. A folytonosság tudatosítása természetesen nem akadályozza szociológiánk történeését és korszakolóját a C. Dobrogeanu-Gherea munkásságában jelentkező újnak és minőségi fordulatnak a hangsúlyozásában. Az *újjobbágyság* és még sok számottevő társadalomtudományi mű szerzőjét mint a román marxista szociológiai iskola megalapítóját értékeli. Korszaknyitó teljesítményét abban jelöli meg, hogy C. Dobrogeanu-Ghereának sikerült valóban az ország konkrét történelmi viszonyaira alkalmaznia a marxizmus alapvető elveit. Munkásságával ugyanakkor iskolát létesített, amelynek képviselői: Ștefan Stîncă, Ionescu-Rion, Ion Nădejde, Ecaterina Arbore, Șerban Voinea, S. Timov, Lucrețiu Pătrășcanu, Lotar Rădăceanu, Ștefan Voicu és mások mostoha körülmények, később az illegalitás feltételei között folytatták a romániai társadalom feltárását, e valóság szocialista átalakításának szolgálatában.

Szociológiánk nyilván nemcsak a román társadalomtudományi gondolkodás múltbeli demokratikus vonulatának kiteljesítőjeként határozható meg. A munkásmozgalom erősödésének sodrában mind nagyobb hatást gyakorolt a kortárs baloldali áramlatokra. Szerves része volt az ország haladó tudományosságának, dialógust tartott fenn — az adott lehetőségek között — a nagy szociális kérdések

felé tájékozódó iskolákkal és kutatókkal. Miron Constantinescu feltérképezi ezt a szellemi miliőt, és tisztázza szociológiánk viszonyát más irányzatokhoz. E törekvésében többször is kitér a Dimitrie Gusti-féle monografikus iskolára. Elemzése nyomtatékosan kritikai. Rámutat Gusti elméletének idealista-voluntarista jellegére, valamint a II. Károly diktatúrájában betöltött szerepére. Elismeréssel szól azonban a bukaresti iskola nagy érdeméről: a valóság *közvetlen* kutatására szervezett egyes csoportok eredményes tevékenységéről. Ismételten figyelmeztet arra, hogy Dimitrie Gusti iskolája nem volt egységes tömörülés. Keretein belül harc zajlott a jobboldal és ama baloldali kutatók között, akiket 1937 után a Román Kommunista Párt küldött az iskola égisze alatt működő Román Társadalmi Intézetbe és a konzervatív szociálpolitikai célokat követő Társadalmi Szolgálatba. A belső ellentétek éleződése a jobboldali, a vasgárdista elemek kiszorításához vezetett, az iskola *Sociologia românească* című tekintélyes folyóirata pedig a baloldali befolyása alá került, akiket Anton Golopenția és H. H. Stahl támogatott. (Most, hogy Miron Constantinescu új szempontokat érvényesítő szociológiatörténeti írásában ezek a harcok objektívalódva jelentkeznek, az emlékezés szubjektív mozzanatok is felelevenít bennem. Maradandó élményként őrzöm találkozásomat a *Cercetări sociologice* szerzőjével a Társadalmi Szolgálat csákovai kiképző táborában [1939], ahol a második világháború kitörésének küszöbén a párt utasításai szerint harcoltunk — elvbarátainkkal együtt — a jobboldali vezetőség ellen, a falvak valóságának hiteles feltárásáért a Szolgálat nyújtotta legális lehetőségek forradalmi kiaknázásának jegyében.)

Retrospektívájában Miron Constantinescu utal arra, hogy a Gusti-féle iskola csak egyike volt a két világháború között ismert irányzatoknak. Árnyaltan értelmezi e kor többi szociológusát (Ștefan Zeletin, Petre Andrei, Virgil Bărbat). Jelzi, hogy nézeteikben számos értékes megállapítás található, és kiemeli azokat a gondolkodókat (S. Dumitrescu-Iași, Gh. Vlădescu-Răcoasa, Alexandru Claudiu, Anton Golopenția, Petre Pandrea és H. H. Stahl), akiknek tudományos tevékenységét a társadalmi valóságnak a marxizmus hatását jelző realista megközelítése jellemzi.

A szociológiai kutatás marxista elméleti alapvetésének tétele végighúzódik Miron Constantinescu könyvében. Ez az igény nem csupán követelményként, hanem színvonalas tanulmányokban jelentkezik (*Marx és a szocialista társadalom; Társadalmi tények, jelenségek és viszonyok; A társadalmi felelősség; A társadalmi viszonyok rendszere*). Az elmélet és a gyakorlat egységének álláspontjáról szerzőnk óva int mind a szűk empirizmus, mind az életidegen katedra-tudomány veszélyétől, ezek ugyanis megakadályozhatják a szociológiát társadalmi funkciójának gyakorlásában. Márpedig Miron Constantinescu nézete szerint a szociológiának a cselekvésbe, a sokoldalúan fejlett szocialista társadalom megteremtésére irányuló forradalmi tevékenységbe kell torkollnia. A marxi-lenini szociológia szerepét abban állapítja meg, hogy a társadalmi valóság kutatásának alapján tudományos prognózisokat dolgoz ki és lehetséges megoldásokat, javaslatokat fogalmaz meg a döntésre hivatott fórumok számára. (E felfogás humanista motivációja feltételezi természetesen a kritikai szerep tudatosítását is.)

Miron Constantinescu könyve példásan bizonyítja: a szociológiáról adott definícióját irányadónak tekinti kutatómunkájában. Az elkötelezett szociológus és a különböző felelős párt- és állami funkciókat betöltő politikus nem csupán a szerző biográfiájában találkozunk, hanem könyvének a hazai szocialista építés központi kérdéseit feszegető gazdag tematikájában is. Semmi sem áll azonban távolabb tőle, mint az a szűkkeblű felfogás, amely csak szociotechnikai feladatokat szán a társadalomkutatónak. Szerzőnk a bölcséleti embertan dimenzióiban bontja ki a nél-

különbözhetetlennek felismert elméleti alapot, s ez a törekvés ösztönzi arra, hogy kiemelje az elidegenedés marxi elméletének jelentését az emberközpontú társadalomépítés számára.

A *Cercetări sociologice* súlypontját a mai kutatások bemutatása, értelmezése alkotja. A szerző kifejti, milyen indítékok vezették a meginduló kutatások tárgyának kijelölésében. Opcióit — a pártpolitika kijelölte feladatok vonalán — az országban végbemenő nagy forradalmi metamorfózis szabta meg. Így esett a választás a szocialista építés kiteljesítésének szakaszát alapvetően meghatározó jelenségekre: a városiasodás, a termelésben bekövetkezett mutációk, a minden irányú gyors mobilitás, az emberek közötti viszonyok és a tudat megváltozásának komplexumára. A döntésben nyilván az a szempont is érvényesült, hogy e folyamatok hiteles vizsgálata csak az ipar-, az agrár-, a család- és a művelődésszociológia képviselőinek közös erőfeszítésével valósítható meg. A kor nagy problémái iránt érzékeny kutató (aki egyébként éveken át közoktatásunk minisztere volt) megkülönböztetett figyelmet szentelt az ifjúság társadalmi beilleszkedésének, és nagy arányú nevelésszociológiai kutatásokat kezdeményezett. Könyve az általánosítás igényével summázza e kutatások eredményeit, a vizsgálatok módszertanát, és hangsúlyozza a szociológia, valamint a többi társadalomtudomány közötti összefüggések, interferenciák termékenyítő jellegét.

*

Amikor Gaál Gábor megfogalmazta a *romániaiságot*, és ezzel — az irodalmi-esztétikai vonatkozásokon túlmenően — a hazai magyarság létmeghatározottságaira utalva, társadalompolitikai magatartást vagy ha úgy tetszik, ethoszt sugallt, az összromániai valóságból indult ki. Felismerése a történelmileg kialakult konstelláció és ama folyamatok tudatosítását közvetítette, amelyek a romániai magyar tömegek beilleszkedését ösztönözték az új keretek közé. Tétele feltehetően inkább intuícióra, a hétköznapi tapasztalataira, mint tudományos felmérésre támaszkodott. Am a *Korunk* nevezetes „román szám“-a már azt mutatta, hogy nemcsak szükségét érezte a szociológiai aládúcolásnak, hanem a különszám összeállításával meg is tette az első lépéseket ebbe az irányba.

A *romániaiság* azonban *dinamikus kategória*, a folytonosságot biztosító és a változást munkáló tényezők eszmei foglalatja. Annak idején egy, a polgárosodásban megkésített, feudális maradványokkal terhelt ország elnyomott kisebbségének a helyzetét fejezte ki, és ha ma gyökeresen megváltozott körülmények között, változatlanul érvényesnek ítéljük Gaál Gábor vízióját, a vallomásnak és vállalásnak ez a változata szintén — az új adottságoknak megfelelő — társadalomtudományos alapozást sürget.

Nos, e vonatkozásban Miron Constantinescu könyve hatékony segítséget adhat számunkra. Már pusztán tartalmi ismertetése is jelzi, hogy az oldalain feltárt változó valóságban a szocialista nemzetiséggé alakuló magyarság új létfeltételeire, arra a városiasodásban, iparosodásban, tudatfejlődésben megnyilvánuló mutációra ismerünk, amely az országot az utóbbi másfél évtizedben jellemzi. A *romániaiság* — ma még fokozottabban, mint egykor — valóságismeretet igényel. Ezt pedig napjainkban főként a társadalomkutatás eredményei biztosíthatják. A *szociológia önismeretünk legfontosabb dimenziójává vált*. Közvetítésével foghatjuk át azt a szüntelenül formálódó társadalmi közeget, amelyben a párt nemzeti-nemzetiségi politikája érvényesül. Hiteles önismeret — éppen ezért — csak a románság és az együttélő nemzetiségek múltjának, jelenének és törekvéseinek az ismeretében le-

hetséges. *Honi magyar önismeret és „románság-ismeret“ elválaszthatatlan fogalom-párt alkot, egymást kölcsönösen feltételező törekvést fejez ki.*

A két világháború között, az itteni magyarság reális tájékozódását szorgalmazó értelmiségiek egyik csoportja Dimitrie Gusti iskolájának faluszemléletéből és módszertanából merített. A *Korunk*, amikor bírálta ezt az egyoldalú megközelítést, azoknak a román marxistáknak a munkásságára is támaszkodott, akik között Miron Constantinescu, Ștefan Voicu és mások máig érvényes kritikai elemzéssel tapintottak rá a bukaresti szociológiai iskola fogyatékosaira. Ez az eszmei szövetség változatlanul megőrizte értékét és hatékonyságát. Nyilván nemcsak és nem is elsősorban a múlt bírálatát illetően, hanem a ma s a holnap fejlődéstendenciáinak kutatásában, a tudatos történelemalakítás közös művében.

GÁLL JÁNOS

TANULSÁGOS „LAPOK A MÚLTBÓL”

A kommunista mozgalom kiemelkedő harcosai között igen sokan egyszerre küzdenek a szó, az írás, a fegyver felhasználásával. Ezek közé tartozik Valter Roman, aki mindemellett a logarléc értője is, hiszen „civil” foglalkozása mérnök. A Katonai Kiadó gondozásában a közelmúltban napvilágot látott kötete — *File din trecut* — az 1932—1947 közötti időszakban megjelent cikkeit, rövidebb tanulmányait és más írásait, valamint elhangzott rádióbeszédeit öleli fel.

A könyvben foglalt szövegek egy része itthon jelent meg a harmincas évek elején, főleg a Román Kommunista Párt illegális kiadványaiban, a felszabadulás után pedig különböző sajtótermékekben. Többségük azonban a határokon túl látott először nyomdafestéket, vagy hangzott el a rádióban: az egyetemi tanulmányait Csehszlovákiában végző szerző ottani kiadványokban publikál, majd a Népfrent győzelme idején Franciaországban él emigránsként, s ezután következik a spanyolországi időszak, amikor a spanyol nép fasizmus elleni nemzeti-forradalmi háborújának részeseként, a nemzetközi brigádok önkénteseként mint egy román tüzér-osztag parancsnoka küzd. Az ágyúk dörgése közben számtalan cikket ír, előadást tart, kiterjedt levelezést folytat. A spanyolországi dráma után franciaországi gyűjtőtáborban fogoly, majd a Szovjetunióban éli át a második világháborút, szemtanúja, részese s egyben kommentátora a fasizmus elleni élethalálharcnak. 1944. augusztus 23-a után hazatér, s a népi demokratikus forradalom kiteljesítéséért folyó küzdelem frontján vállal nem kis jelentőségű munkát (a hadsereg demokratizálásáért, a néphadsereg megteremtéséért dolgozik különböző rangban és beosztásban), miközben egy percre sem teszi le a tollat. Publikációinak egy része aláírás nélkül jelent meg, másokat álnevével szignált: Valer Ardeleanu, Virgil Georgescu, J. Iliescu, Erdélyi Péter, Valeriu Crișan. A felszabadulás után következetesen saját neve alatt ír.

A *File din trecut* kötetbe foglalt írásai Valter Roman forradalmár tevékenységének huszonöt évéről vallanak, arról az időszakról, amikor a fasizmus és a haladás erői között a harc kibontakozott és eldőlt. A szerző ezeknek az eseményeknek rem szemlélője, hanem cselekvő résztvevője, s mégis mindig megőrzi azt a szükséges távolságot, amely a történetek felméréséhez és lényegük értékeléséhez elengedhetetlen. Ugyanakkor mint az események sűrűjében tudatosan